

Politička analiza

*Novi Put svile vodi preko Balkana
Kina i zemlje jugoistočne Evrope*

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Od prijete do spasioca – neki do preduslova kineske globalne ekspanzije	4
3. Zašto Kina želi u Evropu	6
4. Kina <i>ante portas</i>	8
5. Zaključak	12

Ovu nezavisnu analizu je pripremila Vanjskopolićka Inicijativa BH (VPI BH) uz finansijsku pomoć Friedrich Ebert Fondacije. Pogledi izneseni u ovoj analizi su stoga pogledi VPI BH i ni u kojem slučaju ne oslikavaju poglede Friedrich Ebert Fondacije.

Kontakt: info@vpi.ba www.vpi.ba

Uz podršku:

Novi Put svile vodi preko Balkana

Kina i zemlje jugoistočne Evrope

1. Uvod

Narodna Republika Kina¹ je u 21. vijek ušla sa samopouzdanjem ekonomske supersile, ali i sa osjećajem dužnosti da povрати izgubljenu svjetsku slavu nakon takozvanog „stoljeća narodnog poniženja“. Ekonomski rast, koji je u posljednjih 30 godina u prosjeku iznosio 10% godišnje,² kao i uspješno balansiranje na međunarodnoj političkoj sceni omogućili su Kini da otpočne ekspanziju na tržišta Sjedinjenih Američkih Država, Evropske unije i afričkih zemalja. Ova ekspanzija ipak nije bez prepreka. Kineske investicije i kompanije se, naime, na trećim tržištima susreću kako s političkim otporom, tako i sa snažnom konkurencijom, pogotovo u tehnološki zahtjevnim sektorima. Nakon 2008. godine, kada se finansijska kriza iz SAD-a proširila u Evropu i kada su zemlje eurozone upale u dužničke probleme, odnos prema Kini i njenoj ekonomskoj moći počeo se mijenjati.

U ovom svjetlu je otpočelo i intenziviranje odnosa između Kine i zemalja centralne i jugoistočne Evrope. Broj investicija i obim trgovinske razmjene je u konstantnom porastu, a na posljednjem sastanku kineskog premijera s premijerima zemalja centralne i istočne Evrope u Bukureštu (*China-CEEC Cooperation*) donesene su zajedničke smjernice (tzv. *Bucharest Guidelines*) na osnovu kojih je, među ostalim, formulisana zajednički cilj da se u narednih pet godina ostvari udvostručavanje trgovine između ove dvije strane.³

Bilateralni odnosi su dobili zamah koji predstavlja uvod u obnovu istorijskog *Put svile* koji je vijekovima kopnenim i morskim putem spajao Daleki istok s Evropom. Novi *Put svile*, pored infrastrukturnog spajanja Kine i evropskih zemalja, čime bi se vremenski skratio transport roba i opreme, za cilj ima i pozicioniranje kineskih firmi na evropskom kontinentu u distributivnom, tržišnom i tehnološkom smislu. U ovoj analizi želimo da istražimo preduslove ekonomske ekspanzije Kine te trenutno stanje i budućnost ekonomskih odnosa NR Kine i zemalja jugoistočne Evrope, prvenstveno u periodu anemičnog rasta u Evropskoj uniji, ali i neminovnog rebalansiranja kineske ekonomije.

U prvom dijelu analize fokusirat ćemo se na preduslove i strukturu kineske privrede koji ne samo da su omogućili ekonomsku ekspanziju i porast investicija u inostranstvu već su efektivno „primorali“ kineske privredne subjekte da se šire na međunarodnom planu. Naime, nakon finansijske krize u Istočnoj Aziji 1997.–1998. Kina je nagomilala devizne rezerve kao mjeru predostrožnosti protiv devalvacije kineskog renminbija (RMB ili yuan), a da bi održala nisku vrijednost svoje valute i time podstakla konkurentnost izvoznih proizvoda, bilo je neophodno da višak ostvaren izvozom investira van Kine (u većem dijelu u državne obveznice Sjedinjenih Američkih Država denominovane u dolarima – USD). Drugi dio

1 U daljnjem tekstu: NR Kina ili samo Kina.

2 Baza podataka IMF World Economic Outlook.

3 The Bucharest Guidelines, 2013.

analize je posvećen konkretnim projektima i primjerima ekonomske saradnje između Kine i zemalja jugoistočne Evrope, njihovim modalitetima i efektima na privredni razvoj. U posljednjem dijelu težište je na budućnosti kineske ekspanzije u svjetlu njenoga internog ekonomskog rebalansiranja. Kineska administracija, naime, pod vodstvom predsjednika Xi Jinpinga, za cilj ima uspostavljanje održivog rasta privrede tako što nastoji pomoći domaće firme na tehnološkoj ljestvici, podstaći domaće potrošače i ujednačiti razvoj zapadnih provincija s onim na istoku zemlje.

2. Od prijetnje do spasioca – neki do preduslova kineske globalne ekspanzije

Nakon uspješne strategije otvaranja i liberalizacije započete krajem 70-ih godina, dok se Kina još uvijek pozicionirala na globalnom ekonomskom planu, Istočnu Aziju je 1997. godine potresla snažna finansijska kriza. Kriza se rapidno proširila kroz zemlje regiona nakon što su strani investitori počeli povlačiti novac iz Tajlanda koji je prethodno prekinuo vezu domaće valute (bahta) s američkim dolarom. U kombinaciji s visoko liberalizovanim tržištem kapitala u Istočnoj Aziji, ovo je izazvalo pritisak na lokalne valute i pražnjenje deviznih rezervi centralnih banaka Tajlanda, Indonezije, Južne Koreje i Japana. Vlade ovih zemalja su nakon kraha finansijskih tržišta morale prihvatiti strukturalne reforme kao uslov za dobijanje kredita Međunarodnog monetarnog fonda.

Narodna Republika Kina, poučena ovom lekcijom, odlučila je da započne gomilanje deviznih rezervi kako bi stvorila snažan instrument za odbranu protiv spekulativnih napada na renminbi, kao i za održanje povoljnog deviznog kursa naspram dolara, eura i yena. Kao što se vidi na *Grafu 1*, kineske devizne rezerve (isključujući zlato) od početka 21. vijeka rastle su enormnom brzinom, tako da su sa 142 milijarde dolara 1997. godine porasle na oko 3,5 biliona dolara u 2012. godini, što predstavlja porast od 2400%, te oko 30% ukupnih svjetskih deviznih rezervi.⁴

Graf 1: Izvor – State Administration of Foreign Exchange / SAFE

Kineskim rezervama upravlja Državna administracija za devizne rezerve (*State Administration of Foreign Exchange – SAFE*); procjenjuje se da se u njenom portfoliju nalazi oko 60% aktive denominovane u američkim dolarima, dok je 25% denominovano u eurima. Ovaj podatak ukazuje na činjenicu da je kineska ekonomija u velikoj mjeri zavisna o stabilnosti američkog dolara, zbog čega se unutar Kine javljaju glasovi da je potrebno diverzifikovati devizne rezerve. Neki stručnjaci idu korak dalje i predlažu što hitniju internacionalizaciju renminbija. Jedan od nedavno formuliranih ciljeva SAFE-a jeste i postepena diverzifikacija deviznih rezervi, ali kineski zvaničnici su ipak naglasili da se u dogledno

4 State Administration of Foreign Exchange – SAFE, 2014.

vrijeme neće desiti značajno odstupanje od američke valute, kako zbog političkih razloga, tako i zbog duboke povezanosti kineskog i američkog tržišta. Kupovinom obveznica SAD-a Kina finansira potrošnju američkih potrošača koji zauzvrat kupuju kineske proizvode. Ovaj vid isprepletenosti sino-američkih odnosa neki su autori nazvali *Chimerica*.⁵

U kontekstu internacionalizacije renminbija, međutim, Kina je 2013. godine potpisala nekolicinu tzv. *currency swaps* ugovora sa zemljama centralne i istočne Evrope (Albanija, Mađarska, Rusija i Evropska centralna banka). Iako postoje nastojanja da se renminbi internacionalizuje, odnosno da se poveća obim svjetske trgovine denominovane u ovoj valuti i da centralne banke ukomponuju renminbi u svoj devizni miks, on je trenutno sa 1,4%⁶ učešća u ukupnim svjetskim novčanim transakcijama tek na 9. mjestu po obimu trgovine – odmah iza meksičkog pesosa.⁷

Bitna komponenta SAFE-a je i Kineska investicijska korporacija (*China Investment Corporation – CIC*), koja je 2007. godine osnovana kao državni stabilizacijski fond sa početnim kapitalom od 200 milijardi dolara, te u svom portfoliju trenutno drži aktivu vrijednu oko 575 milijardi dolara.⁸ Odluke CIC-a o investiranju vođene su komercijalnom logikom, ali takođe imaju i političku pozadinu, uzevši u obzir činjenicu da uprava CIC-a direktno odgovara kineskom Državnom savjetu na čelu s premijerom Lijem Keqiangom. Pored investiranja u strane državne obveznice i sektore infrastrukture i energije, CIC ulaže i u riskantniju aktivu na međunarodnim tržištima, kao što su akcije i finansijski derivati. Strategija CIC-a je od 2012. godine počela pivotirati ka evropskom tržištu i tržištima zemalja u razvoju s fokusom na energetske i infrastrukturni sektor, a njihov investicijski horizont je produžen sa pet na 10 godina.⁹ Nakon perioda protekcionizma i straha¹⁰ od kineskog kapitala Evropa je postepeno počela mijenjati stav prema kineskim investicijama, tako da je Ujedinjeno Kraljevstvo 2012. godine odobrilo CIC-u kupovinu 10% udjela u aerodromu *Heathrow* i 9% udjela u kompaniji za komunalne usluge *Thames Water*.¹¹ Kao rezultat ovih sporazuma na sastanku britanskog ministra finansija Georgea Osbornea i kineskog vicepremijera Wanga Qishana nagoviješteno je da bi londonski *City* trebalo da preuzme ulogu *offshore* centra za međunarodnu trgovinu renminbijem.¹²

Jedan od razloga zašto je Kina „primorana“ na globalnu ekonomsku ekspanziju leži u činjenici da se priliv deviza ostvaren kroz trgovinski suficit s ostatkom svijeta mora „sterilizovati“ na domaćem tržištu (*Dijagram 1* koji slijedi odnosi se na proces sterilizacije u primjeru odnosa Kine i SAD-a, ali je primjenjiv i na Evropu). U praksi, „sterilizacija“ podrazumijeva kupovinu „viška“ dolara na kineskom tržištu, čime se povećava količina renminbija u opticaju, te njegova vrijednost u donosu na dolar opada. Nadalje, povišena ponuda renminbija takođe se uklanja s tržišta izdavanjem kineskih državnih obveznica, te ovim mehanizmom kineska administracija održava efektivnu kontrolu nad kursom valute. Politika striktno kontrole deviznog kursa, kojom se promoviraju izvoz i ukroćuje domaća stopa inflacije, u procesu rezultirajući enormnim trgovinskim sufcitom sa SAD-om, omogućila je kineskim državnim investitorima, kao što je CIC, da investiraju velike sume novca u inostranstvu (*Korak 10 u Dijagramu 1*).

Dodatni faktor koji utiče na širenje kineskog kapitala van zemlje je nedostatak sigurnih i dovoljno profitabilnih investicija unutar same Kine. Naime, usljed nepouzdanosti i volatilnosti nerazvijenog kineskog berzanskog tržišta, te usljed povećanih državnih investicija u infrastrukturu, privatni investitori su kapital ulagali u domaće tržište nekretninama, za koje se ispostavilo da je u velikoj mjeri precijenjeno

5 Ferguson i Schularick, 2011.

6 Ross, 2014.

7 Badkar, 2013.

8 Sovereign Wealth Fund Institute – SWFI, 2014.

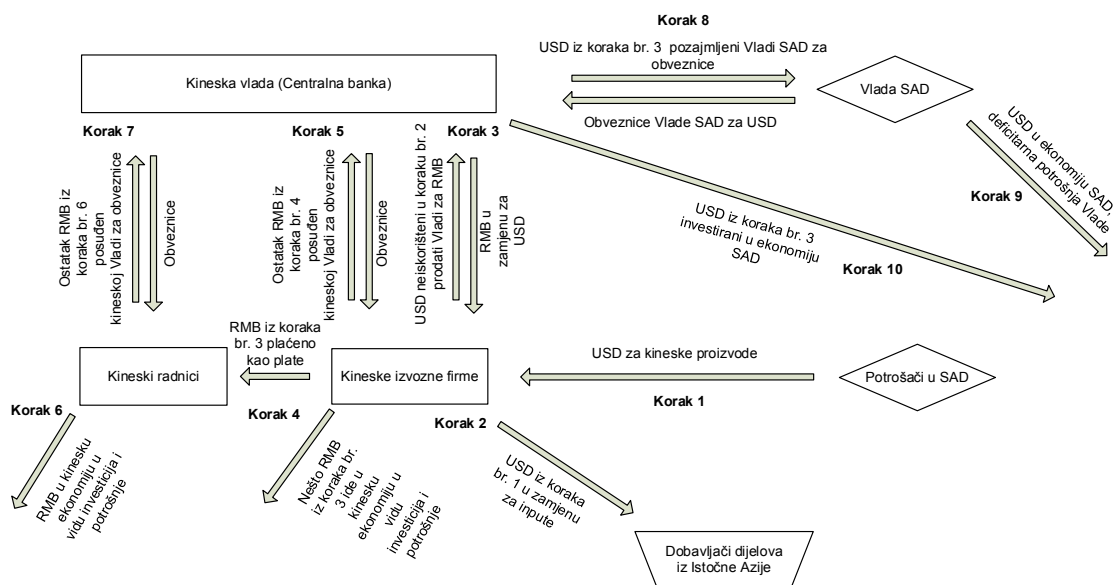
9 Yang, 2013.

10 Jenkins, 2011.

11 Yang, 2013.

12 BBC, 2012.

te da je pitanje vremena kada će mjehur nekretnina puknuti.¹³ U ovom svjetlu je potrebno posmatrati i nedavni početak kineske ekspanzije ka Centralnoj i Jugoistočnoj Evropi. Prije nego što se okrenemo ka konkretnim modalitetima saradnje između ove dvije strane, neophodno je osvrnuti se na još neke razloge kineske ekspanzije u Evropi.

Dijagram 1: Proces „sterilizacije“ stranih valuta u Kini – primjer odnosa Kine i SAD-a, s izmjenama preuzeto iz: Steinfeld 2010.

3. Zašto Kina želi u Evropu

U prethodnom dijelu bilo je riječi o strukturalnim uslovima ekonomske ekspanzije NR Kine – prije svega, radi se o značajnom trgovinskom suficitu s ostatkom svijeta, gomilanju deviznih rezervi i održavanju potcijenjene valute. Kina takođe ima dodatne razloge da proširi svoje investicije, kreditne linije i uopšte ekonomsko prisustvo u Evropi. Pored diverzifikacije od američkog dolara i postepenog procesa takozvane *dedolarizacije*, radi se o povećavanju šansi kineskih korporacija za pristup tržištu Evropske unije, transferu tehnologije i menadžerskih vještina, razvoju distribucijske mreže pogodne za kineski izvoz, ali i o političkom uticaju u ovom dijelu svijeta. Centralna Evropa je značajna za Kinu zbog direktnog pristupa zajedničkom tržištu Evropske unije, dok je Jugoistočna Evropa, a posebno zemlje van EU-a s potpisanim trgovinskim sporazumima s Unijom (Albanija, BiH, Makedonija, Srbija), kineskim kompanijama privlačna zbog zaobilaženja antidamping i drugih sličnih regulacija Evropske unije, u isto vrijeme stvarajući odskočnu dasku za slobodnu trgovinu s EU-om.

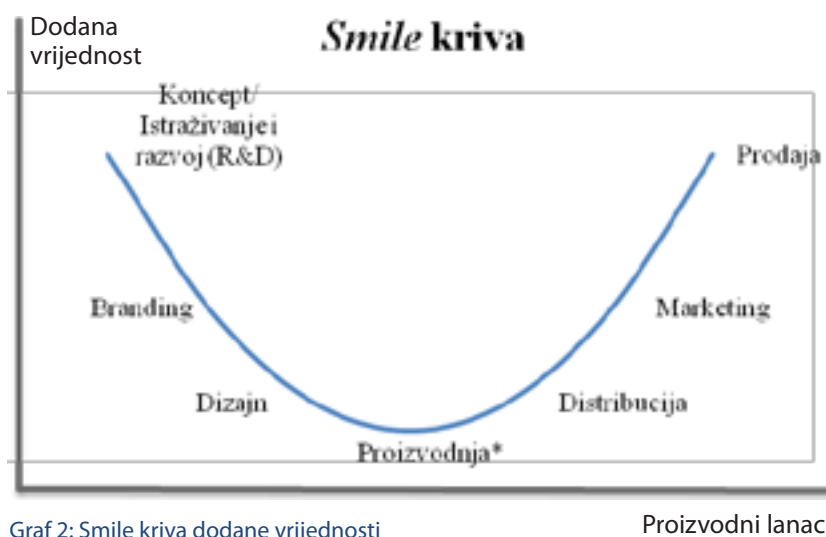
Transfer i difuzija tehnologije i *know-how* je iznimno važna komponenta kineske industrijske politike, utoliko da je jedan od uslova ulaska na kinesko tržište upravo dozvola prenosa tehnologije kroz *joint venture* oblik vlasništva. Kina je primalac oko 20% svjetskih stranih investicija, te je u toku 2013. primila 117,5 milijardi američkih dolara.¹⁴ Značajan dio ovih investicija je u obliku *joint venturea*, ali *quid pro quo* politika kineske vlade nakon pristupanja Kine Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO) nastavlja da se provodi implicitno zbog striktno regulative WTO-a. Prema istraživanju Thomasa Holmesa i Ellen McGrattan, i pored negativnih posljedica koje *quid pro quo* politika Kine ima na spremnost stranih

¹³ The Economist, 2014.

¹⁴ Ministarstvo trgovine Narodne Republike Kine 2014. i Svjetska banka 2010.

investitora iz razvijenih zemalja da uđu na kinesko tržište, ova strategija je rezultirala činjenicom da je obim stranog tehnološkog kapitala tri puta veći od obima domaćeg investiranog tehnološkog kapitala.¹⁵ Ipak, problem s ovakvim pristupom je ograničenost dosega patenata *joint venture* firmi. Kineska administracija se u cilju privlačenja tehnološki naprednih firmi odrekla vlasništva nad patentima domaćih *joint venture* firmi van kineske teritorije. Tako je, na primjer, telekomunikacijska multinacionalna korporacija *Alcatel-Lucent* s kineskom firmom *Shanghai Bell* u 2013. godini imala 97 zajedničkih patenata prijavljenih van Kine kod Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO). Skoro sve ove prijave (tačnije: njih 92) određuju da *Shanghai Bell* ima zajedničko vlasništvo nad patentima samo na teritoriji Kine, dok je *Alcatel-Lucent* jedini vlasnik patenata u svim drugim zemljama. Prema podacima Holmesa i McGrattan, samo 1,5% zajedničkih patenata koji su prvobitno prijavljeni u Kini prijavi se i van ove zemlje.¹⁶ Na drugoj strani, u kineskom patentnom uredu je 2011. godine prijavljen najveći broj patenata (na drugom mjestu je SAD) – većinom domaćih aplikacija. Ovi podaci nagovještavaju da je kineska politika transfera tehnologije možda i urodila plodom, te da Kina stvara domaće preduslove za pomjeranje na tehnološkoj ljestvici od proizvodnje ka djelatnostima s većom dodanom vrijednosti (tzv. *smile curve* - viz. Graf 2 koji slijedi). No, nizak broj domaćih aplikacija koje se prošire u inostranstvo (oko 5%, za razliku od Evrope gdje je ovaj omjer oko 40%) ukazuje na činjenicu da je inovacijski trend u Kini možda izazvan ne uspješnim transferom tehnologije i istinskom inovativnošću, već državnim subvencijama za prijavljene patente.¹⁷

Transfer tehnologije je za kinesku ekonomiju iznimno bitan aspekt, pogotovo kada se u obzir uzmu nastojanja administracije da tehnološki unaprijedi državne firme, čime bi ih preselila u sektore s većom dodanom vrijednosti (Graf 2 dolje). Proizvodnja i sastavljanje dijelova (*manufacturing and assembly*), gdje Kina zauzima neizostavno mjestu u svjetskoj podjeli rada, donosi najnižu dodanu vrijednost, te se ovim može objasniti i veličina fabrika koje proizvode radno zahtjevnu robu s niskom maržom – na primjer, tajvanski gigant *Foxconn* s operacijama u kontinentalnoj Kini zapošljava oko milion radnika.¹⁸

15 Holmes, McGrattan i Prescott, 2013.

16 Ibid.

17 The Economist, 2013.

18 Johnson, 2011.

Cilj kineskih firmi je strateško premještanje iz „doline proizvodnje“ ka „vrhovima“ vrednijih djelatnosti u lancu. Primjer koji može ilustrovati razlog iza ove strategije je studija iz 2007. godine (ažurirana 2011.).¹⁹ koja je pokazala da proizvodna cijena jednog *Appleovog iPhonea* iznosi između 225 i 275 američkih dolara, što je iznos koji Kina bilježi kao suficit za jednu izvezenu jedinicu proizvoda. Od ove vrijednosti samo 10 dolara ostaje u Kini kao plata radnika u fabrici. Nakon *Apple*a s 58%, korejske firme *LG* i *Samsung* zadržavaju najveći dio vrijednosti izvezene *iPhonea* (5% i 7%), nakon čega dolaze japanske i tajvanske firme s 1-2% zadržane vrijednosti. S jedne strane, Kina ostvaruje enorman trgovinski suficit sa SAD-om (u 2012. godini je iznosio 315 milijardi dolara), dok, s druge, postoji značajan deficit sa zemljama istočne Azije (Južna Koreja, Tajvan i Japan). Ovo je rezultat strukture trgovine u kojoj Kina uvozi mašineriju i komponente s visokom dodanom vrijednosti iz zemalja istočne Azije, koje se nakon sklapanja izvoze u SAD ili zemlje EU-a.

Pored domaće strategije *quid pro quo*, Kina ovaj cilj nastoji dosegnuti, među ostalim, i kupovinom evropskih i američkih kompanija. Ova strategija je bila manje uspješna, uzevši u obzir politički otpor prema kineskom kapitalu, međutim, finansijska i dužnička kriza na evropskoj periferiji otvorila je vrata mnogim kineskim investitorima koji su sad prihvaćeni kao spasioci fiskalnih problema u Evropi.

4. Kina ante portas

Prema istraživanju Trgovinske komore Evropske unije u Kini, 71% kineskih učesnika ankete je kao glavni razlog investiranja u zemlje EU-a navelo pristup zajedničkom tržištu Unije.²⁰ Analogijom, ovo bi mogao biti razlog investiranja i u zemlje van EU-a (BiH, Srbija i dr.) s obzirom na to da one imaju potpisane sporazume o slobodnoj trgovini s EU-om, ali i s Turskom i Rusijom. Ipak, pristup tržištu nije bez prepreka, tako da je skoro polovina respondenata iste ankete navela da se pri investiranju u EU susretala s raznim poteškoćama. Isto istraživanje mnjenja kineskih investitora, međutim, ukazuje na poboljšanje uslova investiranja nakon što se finansijska i dužnička kriza proširila Starim kontinentom.

Narodna komisija za razvoj i reforme (NDRC) kao jedan od dugotrajnih ciljeva kineske ekspanzije takođe postavlja geografsko prebacivanje proizvodnje s nižom dodanom vrijednosti (npr. tekstilna industrija) u zemlje u razvoju.²¹ Ujedno je fokus i na širenju infrastrukturne i distribucijske mreže pogodne za kineski izvoz, ali i pristup dragocjenim prirodnim resursima. Primjeri na zapadnom Balkanu, koje ćemo navesti u nastavku teksta, ukazuju da je trenutna kineska ekonomska politika u tome dijelu svijeta usmjerena na infrastrukturne i energetske projekte, s naznakom proizvodnih aktivnosti u cilju korištenja pogodnosti pristupa tržištu EU-a. Novi *Put svile* predstavlja širok spektar infrastrukturne mreže koju grade kineske firme i geografski obuhvaća širi prostor od istorijskog *Put*a *svile*. Pored kopnenog puta iz zapadne Kine, preko centralne Azije, Irana, Turske i Balkanskog poluostrva, kinesko povezivanje s Evropom podrazumijeva i morski i željeznički put. Već 2011. godine kineski teretni vozovi su počeli saobraćati na pruzi Chongqing – Duisburg, preko Kazahstana, Rusije, Bjelorusije i Poljske. Ovim se skratilo putovanje kineske robe iz Guangzhoua i Shanghaija sa 36 dana, koliko je potrebno brodom, na 12 dana teretnim vozom. Takođe, cijena transporta po toni robe bi se smanjila sa 167 američkih dolara na 111 dolara, a ruta je relativno sigurnija jer se izbjegao „piratski“ zaljev Aden. Plan za morski *Put svile* obuhvaća luke Singapur, Kalkuta, Kolombo, Nairobi, sve do Atine i Venecije kroz Crveno more.²²

Radi preglednosti, investicijske projekte kineskih firmi na zapadnom Balkanu prikazat ćemo u predstojećoj tabeli:²³

19 Linden, Kraemer i Dedrick, 2007.

20 European Union Chamber of Commerce in China, 2013., str. 17.

21 Ibid, str. 27.

22 Poulain, 2011., str. 3.

23 Izvori korišteni u tabeli: Al Jazeera Balkans, 2012; CSEBA, 2014; Michaletos, 2013; Filijović, 2013; Poulain, 2011; Jovanović i Remiković, 2014; Sadiković, 2013; Karadaku, 2012. te podaci ministarstava privrede i trgovine zemalja Balkana i Kine, ostali domaći i strani mediji. Pune reference na posljednjoj stranici analize.

	Projekat	Vrijednost	Izvođač / finansiranje	Sektor
Bosna i Hercegovina	Termoelektrana <i>Stanari</i> , snaga 300 MW. Iako se završetak radova očekivao 2014. godine, najvjerovatnije će se desiti 2016.	Ukupna vrijednost projekta je procijenjena na 550 miliona eura.	Kineska razvojna banka (CDB) finansira projekat s 350 miliona eura, dok je izvođač <i>China Dongfeng Electrical Corporation</i> . Ova korporacija je imala za 50% jeftiniju ponudu na tenderu od ostale tri firme (<i>Alston, SNC-Lavalin i Rafako</i>).	Energija
	Nakon tenderske procedure očekuje se izgradnja bloka 7 Termoelektrane u Tuzli, snage 450 MW.*	Ponuda kineske firme <i>Gezhouba</i> iznosi 800 miliona eura.	Izvođač radova će biti kineska firma <i>Gezhouba</i> , koja je na tenderu ostala kao jedini ponuđač. Predstavnicima drugog kandidata, japanske firme <i>Mitsubishi Hitachi</i> , izjavili su da povlače ponudu s tendera zbog političke situacije u BiH, kao i upitne profitabilnosti projekta.	Energija
Srbija	Izgradnja trećeg bloka TE <i>Kostolac B</i> u saradnji s Elektroprivredom Srbije, snage 350 MW, te proširenje proizvodnje na površinskom ugljenokopu <i>Drmno</i> . Završetak radova se očekuje 2019. godine.	Ukupna vrijednost projekta sa pripadajućom infrastrukturom je između 715 i 970 miliona eura.	Finansiranje projekta će omogućiti kineska Export-Import banka (EXIM) s oko milijardu eura niskokamatnog kredita, dok će izvođač radova biti <i>China Machinery Engeneering Corporation (CMEC)</i> .	Energija
	Izgradnja novog dijela TE <i>Nikola Tesla B3</i> . Potpisan je sporazum između Elektroprivrede Srbije i <i>China Environmental Energy Holdings</i> .	Procijenjena vrijednost projekta je dvije milijarde eura.	Izvođač bi bio kineski konzorcij <i>China Environmental Energy Holdings</i> .	Energija
	Projekat izgradnje mosta Zemun – Borča dužine 1500 m, koji je nazvan „Most prijateljstva Kine i Srbije“. Srbijanske i kineske vlasti promovišu projekat kao prvi most koji Kina gradi u Evropi, te bi trebalo da predstavlja „vizit kartu“ kineskih kompanija za Evropu. Radovi su u toku, a pretpostavlja se da će biti završen do kraja 2014. godine.	Vrijednost samog mosta je oko 170 miliona eura, dok se vrijednost ukupnog projekta s pristupnim saobraćajnicama procjenjuje na 260 miliona eura.	85% sredstava za izgradnju mosta obezbjeđuje kineska EXIM banka, dok ostatak pokriva Republika Srbija i Grad Beograd. Izvođač radova je <i>China Roads and Bridges Corporation (CRBC)</i> .	Infrastruktura
	Modernizacija željezničke pruge Budimpešta – Beograd – Bar. Projekat se takođe promovise kao prva željeznička pruga izgrađena/modernizovana od strane kineske firme. Početak projekta se očekuje u 2015. godini.	Vrijednost radova u Srbiji se procjenjuje na 800 miliona eura.	Finansiranje projekta je planirano iz ruskih i IPA izvora, ali takođe i iz izvora koje je kineska vlada dala na raspolaganje Fondu saradnje Kine i zemalja centralne i istočne Evrope (China-CEEC). Fond raspoložuje s 10 milijardi USD namijenjenih za projekte u regionu.	Infrastruktura

* U toku pisanja ove analize postojale su naznake da Skupština JP Elektroprivreda BiH neće prihvatiti prijedlog ponuđača.

	<p>Dogovorena gradnja dionice autoputa na Koridoru XI od Obrenovca do Uba i od Lajkovca do Ljiga, u ukupnoj dužini oko 50 kilometara.</p>	<p>Dodijeljen kredit od 333 miliona eura.</p>	<p>EXIM banka je nakon pribavljanja svih saglasnosti zvanično odobrila Srbiji kredit od 333 miliona USD za izgradnju dvije dionice. Izvođač je kineska firma <i>Shanghai High-Speed Group</i>.</p>	<p>Infrastruktura</p>
	<p>Završena prva runda pregovora fabrike <i>Zastava kamioni</i> i kineske korporacije za proizvodnju lakih komercijalnih vozila <i>JAC Jianghuai</i> o uspostavljanju saradnje za sklapanje kineskih kamiona u fabrici <i>Zastava</i>.</p>	<p>N/A</p>	<p>Investicija bi se provela kao <i>joint venture</i>.</p>	<p>Proizvodnja</p>
	<p>Dansko-kineski investitor <i>Everest Production</i> najavio je izgradnju fabrike memorijske pjene za jastuke i duške u Rumi, koja bi u prvoj fazi trebalo da otvori 225 radnih mjesta.</p>	<p>Ukupna vrijednost investicije je procijenjena na 9 miliona eura.</p>	<p>Radi se o <i>greenfield</i> investiciji, koju bi trebalo da finansira firma <i>Everest Production</i>, ali izvođači radova nisu poznati.</p>	<p>Proizvodnja</p>
Hrvatska	<p>Potpisan Memorandum o razumijevanju između Hrvatske i Kine o uspostavi privredno-tehnološke zone oko luke u Rijeci. Kina je zainteresovana za koncesiju od 30 godina i za izgradnju kontejnerskog terminala u riječkoj luci, tzv. „zagrebačke obale“ s pripadajućom infrastrukturom (pruga do Zagreba).</p>	<p>N/A</p>	<p>Za projekat je zainteresovana kineska pomorska firma <i>China Ocean Shipping Company (COSCO)</i>.</p>	<p>Infrastruktura</p>
	<p>U Zagrebu je 2014. godine otvoreno sjedište Biznis asocijacije Kine i Jugoistočne Evrope (<i>China Southeast Europe Business Association CSEBA</i>), koja za cilj ima unaprijediti ekonomske odnose Kine i regiona.</p>	<p>N/A</p>	<p>N/A</p>	<p>Drugo</p>
Crna Gora	<p>Parafriran je sporazum između crnogorske vlade i kineske kompanije CRBC o izgradnji autoputa Bar – Boljare prema granici sa Srbijom. Radovi bi tek trebalo da počnu.</p>	<p>Ponuda CRBC-a za učešće na projektu je 809 miliona eura.</p>	<p>Finansiranje projekta vrši se kreditom EXIM banka na period od 20 godina, dok je izvođač <i>China Roads and Bridges Corporation (CRBC)</i>.</p>	<p>Infrastruktura</p>
Makedonija	<p>Makedonska vlada je 2011. godine potpisala Memorandum o razumijevanju sa <i>China International Water and Electric Corporation</i> o izgradnji 12 mini hidroelektrana snage 325 MW na rijeci Vardar.</p>	<p>Vrijednost projekta čija bi izgradnja trebalo da traje od 10 do 15 godina je 1,5 milijardi eura.</p>	<p>85% projekta bi se finansiralo preko Kineske razvojne banke (CDB), dok bi ostatak sredstava obezbijedila makedonska vlada. Kao nosilac projekta predviđena je <i>China International Water and Electric Corporation</i>.</p>	<p>Energija</p>
	<p>Dionice autoputa Kičevo – Ohrid i Miladinovci – Štip ukupne dužine oko 110 km</p>	<p>Vrijednost dionica autoputa se procjenjuje na 580 miliona eura.</p>	<p>Izvođač radova će biti kineska firma <i>Sinohydro</i> a finansirat će se 90% kreditom EXIM banke. Iz <i>Sinohydroa</i> su istakli da će unajmiti 49% lokalnih izvođača radova.</p>	<p>Infrastruktura</p>

Kao što je moguće primijetiti iz navedene tabele, kineska ulaganja na Balkanu koncentrisana su u geografskom i sektorskom smislu. Najviše je investicija, kako ostvarenih, tako i onih u toku, u Republici Srbiji, a Kina na Balkanu najviše ulaže u sektore infrastrukture i energije. Ova činjenica se može objasniti potrebom vlada zemlja zapadnog Balkana da unaprijede svoju infrastrukturu i iskoriste energetske potencijale te, na drugoj strani, ekspertizom kineskih kompanija u oblasti izgradnje autoputeva i elektrana. Iako su projekti u energetskom sektoru dugoročno isplativi, oni ujedno nude političke poluge potrebne za uspostavljanje uticaja u regionu. Pored ovih razloga, Kina nastoji razviti infrastrukturnu i distributivnu mrežu u ovom dijelu svijeta pogodnu za daljnji prodor kineskih proizvoda na evropsko tržište, u čemu zemlje Balkana igraju posredujuću ulogu, s izgledima da kineske firme, zbog postojanja ugovora o slobodnoj trgovini s EU-om, djelimično presele svoje proizvodne pogone u ovaj dio svijeta.

Još jedan obrazac se nazire u gore navedenoj tabeli; naime, kineski model prodora na Balkan, a i drugdje, recimo u centralnu Evropu, u velikoj se mjeri zasniva na uskoj saradnji kineskih banaka i fondova (EXIM, CDB i sl.) s građevinskim i drugim državnim kompanijama (CRBC, COSCO, *Sinohydro* i dr.). Niskokamatni dugoročni krediti se nude vladama kako bi se finansiralo od 85% do 90% projekta pod uslovom da kineska firma bude izvođač radova. Ovakva strategija nailazi na mnogo otpora i prepreka na evropskom tržištu, za razliku od onoga u Africi, što se najbolje može ilustrovati na primjeru Poljske. Kineska kompanija COVEC, naime, angažovana je 2010. godine da izgradi autoput A-2 između Varšave i Lođa. Projekat je propao ubrzo nakon početka radova jer je navedena kompanija nastojala da koristi radnu snagu iz Kine umjesto lokalnih radnika. Zbog imigracionih problema i otpora lokalnog stanovništva projekat je značajno poskupio, tako da su već u drugoj godini izvođenja radova troškovi premašili očekivanja za 76%, nakon čega se COVEC morao povući, ostavljajući za sobom nedovršen projekat.²⁴

Postoje ipak naznake da su kineske kompanije naučile lekciju iz Poljske, tako da se u svim aspektima nastoje prilagoditi tržištu na koje investiraju. Iz tog razloga je, između ostalog, formiran i fond od 10 milijardi USD koji je Kina stavila na raspolaganje projektima iz 16 zemalja centralne i istočne Evrope (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Češka, Estonija, Hrvatska, Litvanija, Latvija, Mađarska, Makedonija, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Srbija).

Ciljevi saradnje Kine i 16 zemalja centralne i istočne Evrope (CIE) formulisani su u tzv. *Smjernicama iz Bukurešta* (*Bucharest Guidelines*), koje su donesene na drugom sastanku premijera Kine i zemalja CIE u Rumuniji u novembru 2013. godine. Zajedničkim smjernicama je utvrđeno da bi dvije strane trebalo da održavaju redovne godišnje sastanke na premijerskom nivou, kao i da će se razvijati srednjoročna agenda saradnje Kine i zemalja CIE. Posebna pažnja u *Smjernicama iz Bukurešta* posvećena je ekonomiji i uslovima trgovinske i investicijske saradnje. Naime, strane bi trebalo da izbjegavaju bilo kakve oblike protekcionizma te promovišu razvoj malih i srednjih preduzeća i njihovu ulogu u saradnji Kine i zemalja CIE. Takođe, 2014. godina je određena kao godina promocije investicija i biznisa između Kine i CIE zemalja (*China-CEEC Investment and Business Promotion Year*) u sklopu čega bi trebalo da se održi nekolicina sastanaka na ministarskom nivou o trgovini, makroekonomskim politikama, promociji investicija, mehanizmima povezivanja agencija za promociju investicija te o načinu uspostavljanja asocijacije privrednih komora Kine i zemalja CIE.²⁵

Bitno je primijetiti da fond od 10 milijardi USD, koji je osnovan u svrhu unapređenja pomenute saradnje, u odnosu na broj involviranih zemalja ne predstavlja izrazito veliku sumu novca. Ipak, može se pretpostaviti da je ovo početna faza intenzivnijeg ulaska kineskog kapitala na prostor zemalja centralne i istočne Evrope, čime kineske vlasti žele da ispitaju nove mogućnosti investiranja. S ograničenom ponudom sredstava i većim brojem zemalja kineski investitori mogu očekivati veću konkurenciju između ponuđenih projekata, a samim tim i veći kvalitet. Ono što je potencijalno problematično jeste mogućnost da zemlje regiona kojima je potreban priliv stranih investicija u procesu nadmetanja za sredstva iz fonda

24 Millner, 2012.

25 The Bucharest Guidelines, 2013.

degradiraju radničke, ekološke i druge zahtjeve i uslove prema kineskim investitorima. Da se zaključiti da Kina očekuje ponude kvalitetnih i profitabilnih projekata, prvenstveno u sektorima infrastrukture i energije, a po reakcijama zemalja CIE na otvaranje mogućnosti saradnje možemo pretpostaviti da će se fond od prvobitnih 10 milijardi USD s vremenom proširiti. Ujedno bi se broj sektora za investiranje mogao povećati, uzevši u obzir interno rebalansiranje kineske ekonomije, u toku kojeg bi zbog porasta domaće cijene rada kineske firme mogle premještati dijelove proizvodnje u druge zemlje u razvoju koje su bliže konačnim tržištima za te proizvode.

5. Zaključak

U zaključku možemo tvrditi da je slijedom ekonomske krize u Evropi percepcija kineske ekonomske ekspanzije promijenjena, te da se na kineske investicije počinje gledati kao na spasonosno rješenje, a ne kao na prijetnju. Investicije u Jugoistočnu Evropu su ograničenog karaktera (infrastruktura i energija), ali kroz stvaranje fonda od 10 milijardi USD za saradnju između Kine i zemalja centralne i istočne Evrope postoje naznake da se spektar ulaganja može proširiti.

Budućnost kineskog prisustva na Balkanu će zavistiti od nekoliko faktora: prvenstveno od unutrašnjih ekonomskih prilika u Kini, ali i od dinamike ekonomskih prilika na Balkanu. U političkom smislu, takođe, ovi odnosi su u funkciji odnosa Kine i Evropske unije, ali ako je suditi po nedavnoj posjeti kineskog premijera Lija Keqiangom Ujedinjenom Kraljevstvu, gdje su dogovoreni značajni trgovinski i investicijski aranžmani, Kina među državama članicama gradi poziciju koja će joj osigurati dugotrajno prisustvo i otvaranje novih mogućnosti saradnje s EU-om. Zemljama Balkana nedostaje stranih ulaganja, esencijalnih za održanje finansijske stabilnosti. U tom kontekstu, za razliku od zapadnih investitora, Kina je spremnija da riskira svoja sredstva, čime ne samo da učvršćuje poziciju na Balkanu već time stvara vizit kartu za ostatak Evrope.

Faktor koji će u dužem vremenskom roku najviše uticati na prisustvo Kine na Balkanu je njeno interno rebalansiranje ekonomije. Neophodno je pratiti proces transformacije privrede čiji je rast uslovljen investicijama u fiksni kapital i jeftinom radnom snagom u izvozno orijentisanom sektoru ka privredi većeg potrošačkog potencijala ujednačenog razvoja među provincijama. Ovakav prelaz je već implicitno nagoviješten usporavanjem kineske ekonomije, za koju se očekuje da će u 2014. godini rasti „samo“ 7,5%, te nedavnim djelimičnim poskupljenjem renminbija. Još jedan bitan aspekt rebalansiranja je način na koji će kineska administracija da riješi rastući problem lokalne zaduženosti i tzv. sivog bankarstva (*shadow banking*) koji ugrožava finansijsku stabilnost ove zemlje.

U svakom slučaju, trenutni zamah kineskog prodora na Balkan nastavit će se i u narednom periodu. Modaliteti saradnje će se vjerovatno proširivati, tako da će, pored bilateralnog pristupa, Kina s regionom jugoistočne Evrope nastojati produbljivati saradnju i na multilateralnom planu. Vlade balkanskih zemalja treba da iskoriste priliku koja im se nudi s Istoka, ali ne po svaku cijenu i ne bez dobrog poznavanja vlastitih komparativnih prednosti i razvojnih prioriteta.

Bibliografija i reference

- Al Jazeera Balkans. *Gdje i koliko Kina ulaže u regionu*. 26. april 2012. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/gdje-i-koliko-kina-ulaže-u-regionu> (pristup 21. juni 2014.).
- Arrighi, Giovanni. *Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-First Century*. London: Verso, 2007.
- Badkar, Mamta. *Business Insider*. 11. oktobar 2013. <http://www.businessinsider.com/china-steps-to-internationalize-currency-2013-10>.
- BBC. *China Wealth Fund Buys Nearly 9% of Thames Water*. 20. januar 2012. <http://www.bbc.com/news/business-16643989>.
- Breslin, Shaun. "China's Emerging Global Role: Dissatisfied Responsible Great Power." *Politics, Vol. 30, No. 1*, 2010: 52-62.
- Chan, Anita. "A 'Race to the Bottom': Globalisation and China's Labour Standards." *China Perspectives, No. 46, March-April*, 2003: 2-12.
- CSEBA. *Belgrade-Budapest Railway: Road For Chinese Goods From Greek Ports to Western Europe*. 24. april 2014. <http://www.cseba.eu/en/news/189/belgrade-budapest-railway-road-for-chinese-goods-from-greek-ports-to-western-europe> (pristup 23. juni 2014.).
- European Union Chamber of Commerce in China. "Chinese Outbound Investment in the European Union." Beijing, 2013.
- Ferguson, Niall, and Moritz Schularick. "The End of Chimerica." *International Finance*, 2011: 1-26.
- Filijović, Marko. "Kina - novi energetski 'igrač' na Balkanu." *Balkan Magazin*, 20. april 2013. <http://www.balkanmagazin.net/struja/cid189-62876/kina-novi-energetski-igrač-na-balkanu> (pristup 20. juni 2014.).
- Gilboy, George J. "The Myth Behind China's Miracle." *Foreign Affairs, Vol. 83, No. 4*, 2004: 33-48.
- Ho-Fung, Hung. "America's Head Servant? The PRC's Dilemma in the Global Crisis." *New Left Review, Vol. 60, November/December*, 2009: 5-25.
- Holmes, Thomas, Ellen McGrattan, and Edward C. Prescott. *Quid pro quo: Technology capital transfers for market access in China*. 8. novembar 2013. <http://www.voxeu.org/article/technology-transfer-chinese-markets> (pristup 19. juni 2014.).
- Jenkins, Patrick. *China Investment Corp Defends Business Model*. 27. januar 2011. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/bd85cd0e-2a2f-11e0-997c-00144feab49a.html?siteediton=intl#axzz2PJk5TGAI>.
- Johnson, Joel. *1 Million Workers. 90 Million iPhones. 17 Suicides. Who's to Blame?* 2. februar 2011. http://www.wired.com/2011/02/ff_joelinchina/ (pristup 19. juni 2014.).
- Jovanović, Ivana, and Dražen Remiković. *Kriza u Ukrajini značajna za kineske investicije u Evropi*. 14. mart 2014. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/features/2014/03/14/feature-02 (pristup 21. juni 2014.).
- Karadaku, Linda. *Kineski „Put svile“ na Balkanu*. 26. mart 2012. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/articles/2012/03/26/reportage-01 (pristup 23. juni 2014.).
- Kennedy, Scott. "The Myth of the Beijing Consensus." *Journal of Contemporary China, Vol. 19, No. 65*, 2010: 461-477.
- Kiely, Ray. "Poverty's Fall" / China's Rise: Global Convergence or New Forms of Uneven Development." *Journal of Contemporary Asia, Vol. 38, No. 3*, 2008: 353-372.
- Linden, Greg, Kenneth L. Kraemer, and Jason Dedrick. *Who Captures Value in a Global Innovation System? The Case of Apple iPod*. Irvine, California: Personal Computing Industry Center (PCIC), University of California, 2007.
- Michaletos, Ioannis. *Chinese drive into Southeastern Europe*. 11. januar 2013. <http://serbianna.com/analysis/archives/1877> (pristup 26. juni 2014.).
- Millner, Caille. *Eyes on the Prize: Beijing Sets its Sights on Central Europe*. 18. maj 2012. <http://www.spiegel.de/international/europe/with-10-billion-dollar-credit-line-china-deepens-presence-in-central-europe-a-833811.html> (pristup 17. juni 2014.).
- Ministarstvo trgovine Narodne Republike Kine. *Statistics of FDI in China in January-December 2013*. 24. januar 2014. <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201402/20140200498911.shtml> (pristup 21. juni 2014.).
- Nolan, Peter. *China at the Crossroads*. Cambridge: Polity Press, 2004.
- Poulain, Loic. "Centre for Strategic and International Studies - CSIS." *Central Europe Watch*. august 2011. http://csis.org/files/publication/110829_CEW_China_in_Balkans.pdf (pristup 10. juni 2014.).
- Ramo, Cooper Joshua. "The Beijing Consensus." *The Foreign Policy Centre*, 05 11, 2004: 1-76.
- Ross, John. *Key Trends in Globalisation*. 22. juni 2014. http://ablog.typepad.com/keytrendsinglobalisation/2014/06/the-limits-of-rmb-internationalization.html?utm_source=feedblitz&utm_medium=FeedBlitzEmail&utm_content=427579&utm_campaign=On-Demand_2014-06-22+05:49.
- Sadiković, Mirna. *Kinezi nezainteresovani za investiranje u BiH*. 13. april 2013. <http://www.slobodnaevropa.org/content/kinezi-nezainteresovani-za-ulaganja-u-bih/24956713.html> (pristup 26. juni 2014.).
- Sovereign Wealth Fund Institute - SWFI. *China Investment Corporation*. 21. juni 2014. <http://www.swfinstitute.org/swfs/china-investment-corporation/>.
- State Administration of Foreign Exchange - SAFE. 10. juni 2014. <http://www.safe.gov.cn/wps/portal/english/>.
- Steinfeld, Edward S. *Playing Our Game: Why China's Economic Rise Doesn't Threaten the West*. New York: Oxford University Press, 2010.
- Svjetska banka. *Foreign Direct Investment - the China story*. 16. juni 2010. <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2010/07/16/foreign-direct-investment-china-story> (pristup 16. juni 2014.).
- The Bucharest Guidelines. "The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries." *Službena web stranica Vlade Rumunije*. 27. novembar 2013. <http://gov.ro/en/news/the-bucharest-guidelines-for-cooperation-between-china-and-central-and-eastern-european-countries>.
- The Economist. *Double bubble trouble*. 20. mart 2014. <http://www.economist.com/news/china/21599395-chinas-property-prices-appear-be-falling-again-double-bubble-trouble> (pristup 18. juni 2014.).
- The Economist. *Valuing Patents*. 3. januar 2013. <http://www.economist.com/news/business/21569062-valuing-patents> (pristup 18. juni 2014.).
- Walter, Carl E., and Fraser J.T. Howie. *Red Capitalism: The Fragile foundations of China's Extraordinary Rise*. Singapore: John Wiley & Sons, 2011.
- Yang, Wenbo. *China Sovereign Wealth Fund's Shifting Strategy*. 05. april 2013. <http://www.economonitor.com/blog/2013/04/china-sovereign-wealth-funds-shifting-strategy/>.
- Zheng, Bijian. "China's 'Peaceful Rise' to Great-Power Status." *Foreign Affairs, Vol. 84, No. 5*, 2005: 18-24.

